

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat

Basisrapportage archeologie 2: Eligenstraat

Gemeente Utrecht
Dienst Stadsontwikkeling

Eligenstraat

Archeologisch onderzoek

Eligenstraat, 2000 jaar bebouwing in het zuiden van de Utrechtse binnenstad.

R. van der Mark

*Cultuurhistorie gemeente Utrecht
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht
telefoon 030 286 3990*

juli 2001

Gemeente Utrecht
Dienst Stadsontwikkeling

Administratieve gegevens

Projectcode:

ELI-00

Locatie:

Eligenstraat

Toponiem:

Eligenstraat

Landelijke coördinaten:

137.105/455.282

Opdrachtgever:

Stedenbouw en Monumenten gemeente Utrecht

Uitvoerder:

Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Dagelijkse leiding opgraving:

R. van der Mark

Coördinator vanuit de gemeente:

H.L. de Groot

Uitvoering veldwerk:

9 december 1999 - 2 juli 2000

Documentatie:

Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

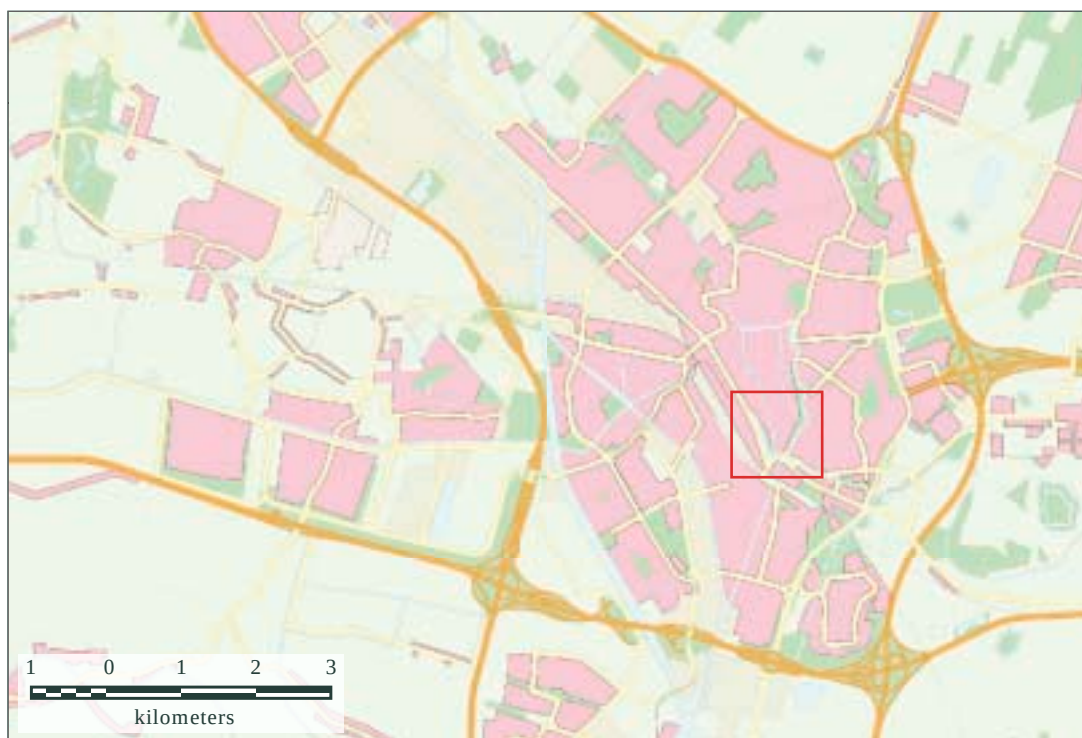
3511 VG Utrecht

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	6
2 De fysisch-geografische en historische context	7
2.1 Historische achtergrond gebied	7
2.2 De fysisch-geografische achtergrond van het gebied	7
3 Doel van onderzoek en methode	8
3.1 Doelstelling en methode	8
3.2 Documentatie	9
3.2 Selectie vondstmateriaal en bemonstering	9
4 Resultaten	11
4.1 Stratigrafie	11
4.2 Romeinse tijd	12
4.3 Middeleeuwen	15
4.4 Post-Middeleeuwen	21
5 Conclusie	26
Literatuur	27
Colofon	28

afb. 1a

Ligging opgravings-
terrein
(stedelijk niveau).

afb. 1b

Ligging opgravings-
terrein; buurtniveau
(1b is uitsnede uit 1a).

De rode asterisk geeft
de opgravingslocatie
aan.

Samenvatting

Het archeologisch onderzoek aan de Eligenstraat heeft plaatsgevonden van 9 december 1999 t/m 20 januari 2000 en van 29 maart tot 2 juli 2000. Het opgravingsterrein besloeg 80 bij 30 m en omvatte een groot gedeelte van het bouwblok tussen de Eligenstraat en de Groenestraat.

Het onderzochte terrein aan de Eligenstraat bleek een lange bewoningsgeschiedenis te hebben die maar liefst 2000 jaar teruggaat. De opgravingsresultaten vielen dan ook in drie hoofdperiodes te verdelen; de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de post-Middeleeuwen. De bewoningssporen uit de Romeinse tijd besloegen de eerste tot en met de derde eeuw na Christus en lagen op een pre-Romeinse oeverwal van (waarschijnlijk) de rivier de Rijn. Uit de eerste eeuw werd in het zuidoostelijk deel van het opgravingsterrein een deel van een Romeins-inheemse boerderij aangetroffen samen met de resten van een bijbehorend perceleringssysteem waarvan de oriëntering zuidoost-noordwest was. Na een korte onderbreking van de bewoning in de tweede eeuw veranderde de oriëntatie van de verkaveling in noord-zuidelijke richting. Teruggevonden ploegsporen en een akkerlaag (ook wel vegetatielaag genoemd) wijzen er op dat er in deze periode akkerbouw werd bedreven. De sporen uit derde eeuw, waarmee de Romeinse periode wordt afgesloten, doorsneden de sporen van de voorafgaande eeuwen waaronder de tweede-eeuwse akkerlaag.

Na de Romeinse tijd is er voor lange tijd geen bewoning geweest. De eerstvolgende sporen van menselijke activiteit dateren uit de elfde eeuw

en bevonden zich in een afzettingpakket van grijze klei dat het Romeinse vegetatieniveau inmiddels afdekte. Deze elfde-eeuwse sporen waren echter schaars en fragmentarisch. De twaalfde- en dertiende-eeuwse sporen gaven een beter beeld en bestonden onder meer uit een deel van een perceleringssysteem, een noord-zuid lopende weg en een klein bouwsel - mogelijk een schuur. De bewoning uit deze periode, die tot aan het begin van de veertiende eeuw doorging, had nog steeds een landelijk karakter. Dit ondanks het gegeven dat het opgravingsterrein sinds 1122 binnen de stadsomwalling viel. In de tweede helft van de veertiende eeuw werd het terrein opgehoogd, waarna een meer stedelijke bebouwing langs de Groenestraat onstond. De eerste stenen huizen verschenen rond 1400 en waren vrijstaand gelegen op ruime percelen. Deze bewoning strekte zich uit van de Groenestraat tot aan de Eligenstraat. Op een van deze erven zijn sporen van metaalbewerking gevonden wat er op kan duiden dat deze vrijstaande huizen mogelijk door ambachtslieden werden bewoond.

In het begin van de zeventiende eeuw werd een strook van deze percelen aan de zijde van de Eligenstraat bebouwd met kamerwoningen. Al sinds de zestiende eeuw zal er sprake zijn geweest van een verdichting in de bebouwing langs de Groenestraat, die zich in de achttiende eeuw voortzette waardoor een aantal oude middeleeuwse huizen werd gesplitst. In de negentiende eeuw versterkte dit beeld zich en werden de woon-eenheden niet alleen steeds kleiner maar ook slechter gebouwd. In deze periode ontstonden sloppen en steegjes en was het terrein tussen de Groenestraat en de Eligenstraat vrijwel geheel volgebouwd.

1 Inleiding

De opgraving aan de Eligenstraat is in twee fases verlopen. De eerste fase was van 9 december 1999 t/m 20 januari 2000 en de tweede van 29 maart t/m 2 juli 2000. Het terrein had een omvang van 80 bij 30 meter en lag tussen de Eligenstraat en de Groenestraat in. De bebouwing op het terrein is eind jaren '60 tot op het maaiveldniveau gesloopt, daarna is het in gebruik geweest als parkeerterrein van het Wilhelmina Kinderziekenhuis (WKZ). Anno 2001 is het terrein in het bezit van de Holland Beton Groep (HBG), die op het terrein nieuwbouw wil gaan ontwikkelen.

Aangezien er sprake was van bodemverontreiniging op het terrein hield dit een aantal beperkingen in voor de uitvoering van het onderzoek in fase 2. Zo kon een klein deel van het terrein niet onderzocht worden en gold voor de rest van het terrein dat er met verschillende gronddepots moest gewerkt worden. In overleg met de firma Oranjewoud, die saneringsaspecten uitvoerde, is overeengekomen dat er in totaal vier depots zijn aangelegd. Te weten een voor puin, een voor

de eerste 70 centimeter bovengrond, een voor schoonzand en een voor de grond van de tijdens het archeologisch onderzoek aangetroffen vervuilingsvlekken.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de sectie Cultuurhistorie van de afdeling Stedenbouw en Monumenten van de Gemeente Utrecht. De dagelijkse leiding van de opgraving lag in handen van R. van der Mark (projectarcheoloog BAAC bv) en stond onder supervisie van gemeentelijk archeoloog H.L. de Groot. In de eerste fase bestond het team uit S. Mooren (veldtechnicus BAAC), J. Bouwmeester (veldtechnicus BAAC) en C. van der Linden (veldtechnicus Jacobs & Burnier). In de tweede fase bestond het team uit Y. Eijskoot (veldtechnicus), L. Schram (veldtechnicus) en W. de Neef (allen van Jacobs & Burnier). Het machinewerk werd geleverd door de Agterberg bv, met als machinisten A. Jongerius (mobiele kraan) en R. Omen (midi-rupskraan). Bij het interpreteren van het bij de opgraving aangetroffen muurwerk kon regelmatig een beroep gedaan worden op B.J.M. Klück en H. Hundertmark, beiden werkzaam als bouwhistoricus bij de gemeente.

afb. 2

Luchtfoto van het opgravingsgebied bij de Eligenstraat.
Foto: Fotodienst Gemeente Utrecht.

2 De fysisch-geografische en historische context

2.1 De historische achtergrond

Toen in 1122 de stadsgrenzen werden getrokken, kwam het gebied rondom de Eligenstraat binnen de 'ommuring' van de stad te liggen en wel net ten zuiden van het Dagelijkse Gerecht van de in het midden van de elfde eeuw gestichte St. Paulusabdij. Verondersteld wordt dat de zuidelijke grens van dit Gerecht tussen de ABCstraat en de Groenestraat lag (de Bruijn 1994, 358). Rond 1200 behoorde het gebied bij de parochie van de Nicolaaskerk. De bebouwing zal waarschijnlijk nog lang een landelijk karakter hebben gehad. Een beeld dat wordt ondersteund door de opgraving van (mogelijk) twee boerderijplattegronden, de eerste nabij Payenborg aan de Oudegracht tijdens een eerdere opgraving (Van Rooijen 1996, 114-115) en een tweede aan de Eligenstraat.

De Eligenstraat, vroeger ook wel Eligensteeg genoemd, wordt voor het eerst vermeld rond 1407 (Van der Monde 1844, 38) en vormde een verbinding tussen de Oudegracht naar de Nieuwegracht die werd onderbroken door de Lange Nieuwstraat. Bij de nieuwbouw van de Willem Arntsz Stichting in 1971 werd het gedeelte tussen Oudegracht en Lange Nieuwstraat grotendeels gesloopt en vervolgens bebouwd. Een restant aan de zijde van de Oudegracht kreeg de naam Eligenhof. Het deel van de Lange Nieuwstraat tot aan de Nieuwegracht bleef bestaan en heet thans nog Eligenstraat. Dit gedeelte werd in de negentiende eeuw de Kleine Eligenstraat genoemd. De naam van de steeg wisselde in de loop der tijd nogal eens. In 1460 had ze bijvoorbeeld de naam Tarnicxsteeg; in 1488 Wuylsteeg; in de zestiende eeuw Annasteegen in 1642 Teerlingsteeg. Tot de zeventiende eeuw, toen er aan de noord- en zuidzijde

kamers werden gebouwd, bleef het gebied aan de straat grotendeels onbebouwd. Wel werd een deel van de zuidzijde 1558 in beslag genomen door het Annaklooster. De Groenestraat werd voor het eerst vermeld in 1498 (Van der Monde 1844, 303) en ligt tussen de Lange Nieuwstraat en Nieuwegracht. Het opgravingsterrein grenst voor het overgrote deel aan de achterzijde van de percelen die aan deze straat liggen. Volgens Van der Monde fungeerde de weg, die vanouds de naam Groenesteeg droeg, als ontsluiting van de percelen die achter de woningen aan de Nieuwegracht en Lange Nieuwstraat lagen. Uit het Brandreglement van 1566 en 1570 blijkt dat deze straat toen nog grotendeels onbebouwd was.

2.2 De fysisch-geografische achtergrond

Ondanks de dichte bebouwing van de Utrechtse binnenstad en het daarmee samenhangende fragmentarische karakter van de archeologische onderzoeksresultaten tot nu toe, valt er over de fysisch-geografische ondergrond van de (zuidelijke) binnenstad wel een globaal beeld te schetsen (Van Rooijen 1996, 103-105). Ook de opgraving aan de Eligenstraat heeft weer nieuwe informatie opgeleverd om deze schets uit te breiden. In hoofdstuk 4.1 zal daar verder op worden ingegaan.

De ondergrond van het zuidelijke deel van de binnenstad, waar het opgravingsterrein gelegen is, bestaat voor het grootste deel uit een prehistorische stroomrug en - in het noorden - uit een komgebied. De oostwest lopende stroomrug volgt globaal de lijn die valt te trekken tussen de Pasteurstraat in het westen en de Oosterstraat in het oosten. De stroomrug wordt afgedekt door een donkergrijs bandje, een zogenaamd vegetatieniveau dat in de Romeinse tijd is gevormd. Op deze stroomrug werden de oudste Romeinse bewoningssporen in dit gebied gevonden.

3 Doel van het onderzoek en methode

3.1 Doelstelling en methode

Aangezien in de jaren '60 niet verder dan tot aan het maaiveld is gesloopt, bestond de verwachting dat er nog resten van bebouwing uit de vijftiende tot de negentiende eeuw aanwezig konden zijn. Bovendien was uit eerder onderzoek gebleken dat in de zuidelijke binnenstad nog sporen uit de Romeinse tijd en de Middel-eeuwen aanwezig konden zijn (Van Rooijen 1996, 103-123). De hoop interessante sporen te vinden, werd ook gevoed door de verwachting dat het terrein niet zo sterk verstoord zou zijn door menselijke activiteiten omdat het gebied pas relatief laat bebouwd werd: aan de Groene-straat in de vijftiende eeuw en aan de Eligenstraat in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Bovendien bestond deze bebouwing in hoofdzaak uit lichtgefundeerde kameren en arbeidershuisjes.

De eerste fase van het onderzoek bestond uit het begeleiden van de verwijdering van de betonlaag van het voormalige parkeerterrein door de HBG. Direct daaronder bevonden zich reeds oude fundamente, die zoveel mogelijk handmatig werden vrijgelegd en getekend op een schaal van 1:50. Aan de zijde van de Eligenstraat is hierbij één kamerwoning nader onderzocht. Van dit huisje kwam betrekkelijk veel in het zicht hetgeen op een schaal van 1:20 is getekend.

De tweede fase bestond uit de opgraving van het gehele terrein. Het bewaren van archeologische resten bleek niet mogelijk aangezien onder de nieuwbouw een parkeergarage staat gepland. Alleen een kleine strook langs de Eligenstraat kon in deze fase niet opgegraven worden wegens bodemvervuiling en de aanwezigheid van parkeerplaatsen. Mogelijk wordt dit deel nog eens onderzocht tijdens fase 3, de sanering van het terrein.

Tijdens de opgraving is met behulp van een graafmachine het gehele terrein in 12 sleuven onderzocht. Bij het aanleggen van de vlakken is zoveel mogelijk gelet op de stratigrafie. In enkele gevallen, met name bij de aanwezigheid van grote kuilen, zijn extra vlakken aangelegd om de daaronder gelegen sporen zichtbaar te maken. Het aantal vlakken per werkput lag tussen de 4 en 9 stuks. Tijdens het onderzoek zijn telkens de kleine sporen in het vlak gecoupeerd. Bij de grote sporen is dat niet gebeurd omdat daarmee onderliggende vlakken zouden kunnen worden verstoord. Wel zijn de grote sporen vóór het verdiepen op vondsten doorzocht.

Bij het plaatsen van de profielen is ernaar gestreefd één doorsnede in de lengte (oostwest) van het terrein te verkrijgen en een aantal in de breedte (noordzuid). Bij de profielen is met name gekeken naar aanwijzingen van oude rivierlopen. De verwachting was dat de noordzuid-profielen de meeste informatie zouden opleveren.

afb. 3

Opgravingsterrein en de ligging van de sleuven met hun nummers.

3.2 Documentatie

Tijdens de opgraving is een protocolmap bijgehouden. Hierin bevinden zich:

- Dagrapporten: hierin staat de dagelijkse gang van zaken vermeld op de opgraving, de afwegingen die zijn gemaakt voor de te volgen opgraafstrategie en de voorlopige bevindingen.
- Vondstenlijsten: hierop zijn de vondsten geregistreerd, gerelateerd aan de opgravingstekeningen en de sporen.
- Tekeningenlijst: de tekeningen, 40 stuks in totaal, worden apart bewaard in een tekeningenkast bij de DSO Cultuurhistorie. Het gaat hier om vlak-, coupe- en profieltekeningen, formaat A-1. De tekeningen zijn gedigitaliseerd en opgeslagen op flop en de harde schijf van de centrale computer in de map Eligenstraat (Autocad).
- Aantekeningen: schetsen, enkele waterpaslijsten, inmeting hoofdmeetlijn landmeetkundige dienst.
- Correspondentie: betreft de briefwisseling met de firma Oranjewoud en de HBG.
- Artikelen en kaartmateriaal met achtergronden van het terrein en naaste omgeving.
- Dia- en fotolijsten: tijdens de opgraving zijn 476 dia's en 158 foto's gemaakt. De dia's zijn door de opgravers zelf gemaakt en worden bewaard in een hangmappenkast bij de DSO Cultuurhistorie, locatie Pandhuis. Daarin worden alle dia's betreffende archeologisch onderzoek in de stadskern bewaard. De dialijst wordt te zijner tijd ingevoerd in een database. De foto's zijn gemaakt door de Fotodienst van Het Utrechts Archief, dat tevens de negatieven bewaart. De foto's bevinden zich in mappen in het documentatiesysteem van de DSO Cultuurhistorie.

3.3 Selectie vondstmateriaal en bemonstering

Bij het selecteren van vondstmateriaal is gekeken naar de vondstomstandigheden, de tijdsperiode en, indien het een stort- of losse vondst betrof, naar de bijzonderheid van het object. Determinatie, splitsing van de vondsten en invoering in een datasysteem, heeft na de opgraving plaatsgevonden. Naast het invoeren van de gegevens in een datasysteem zijn er ook determinatielijsten gemaakt: op categorie en periode, met een uitvoerige beschrijving van het object.

Bot is alleen verzameld uit middeleeuwse en Romeinse context, omdat er uit deze perioden weinig bekend is over het 'botspectrum' in Utrecht. In totaal zijn 3 dozen botmateriaal verzameld; dat is vooralsnog niet gedetermineerd maar opgeslagen in het depot op fort Rhijnauwen. Bouwfragmenten en natuursteen - 9 dozen in totaal - zijn gedetermineerd en ook in Rhijnauwen opgeslagen. Het materiaal is in hoofdzaak verzameld uit de periodes van vóór de middel-eeuwse steenbouw, dus uit de Romeinse tijd en van de elfde t/m de dertiende eeuw. Van de latere periodes zijn alleen opmerkelijke stukken verzameld, zoals gevelornamenten en schouwdelen. Natuursteen is alleen verzameld indien dat gebruikssporen vertoonde en van origine niet in de omgeving thuishoorde. Aardewerk en metaalvondsten zijn voornamelijk verzameld uit gesloten vondstcomplexen. In het geval van een ontbrekende context zijn alleen opmerkelijke objecten verzameld. Voor de determinaties van Romeinse aardewerk kon een beroep gedaan worden op mevr. dr. C. Isings. Aardewerk uit middeleeuwse en post-Middeleeuwse periodes is door R. van der Mark gedetermineerd. Restauratie van een deel van het aardewerk is uitgevoerd door T. J. Pot (medewerker Cultuurhistorie). De desbetreffende objecten bevinden zich in de vergelijkingscollectie van het Pandhuis. Het overige materiaal is opgeslagen in Rhijnauwen. Metaalvondsten zijn gedetermineerd en deels geconserveerd door M. Hendriks; deze vondstcategorie is opgeslagen in het Pandhuis. De determinatie van de glasvondsten zal door G. Rauws (medewerker Cultuurhistorie) worden uitgevoerd. Enkele opmerkelijke vondsten en vondstcomplexen zullen mogelijk nader in een deelpublicatie worden beschreven.

Bij de opgraving is geen vastomlijnd bemonsteringsprogramma uitgevoerd, al zijn er wel monsters tijdens de opgraving genomen. Dat betreft voornamelijk houtskool uit het zogenaamde Romeinse vegetatieniveau en is bedoeld om eventuele C14-dateringen te laten uitvoeren. Daarnaast is een aantal grondmonsters genomen van Romeinse en Middeleeuwse greppels en putten, met het oog op eventuele pollen- en zadenanalyses. Het grootste deel daarvan is al gezeefd en voorbewerkt.

legenda afb. 4

1. bruin grijs pakket met veel puin en houtskool zeventiende eeuw.
2. ophogingslaag eerste helft veertiende eeuw.
3. fosfaatrijke klei met veel houtskool elfde/ twaalfde eeuw.
4. vegetatieniveau, zwart- grijze fosfaatrijke klei met veel houtskool tweede helft tweede eeuw.
5. uitspoelingslaag vegetatieniveau, zavelige klei met fosfaatvlekken.
6. zware zavel.
7. lichtgrijze klei met zandbaantjes, afzetting pre- Romeinse rivier.
8. wit fijn zand oeverafzetting pre- Romeinse rivier.
9. geel zand, oeverafzetting pre- Romeinse rivier. geel zand met veel oer.
10. licht grijs witzand met klei baantjes, afzetting pre- Romeinse rivier.
11. bruin, schoon zand oerig.
12. lagen worden gescheiden door kleibaantjes
13. 2.00+ N.A.P.

legenda afb. 5

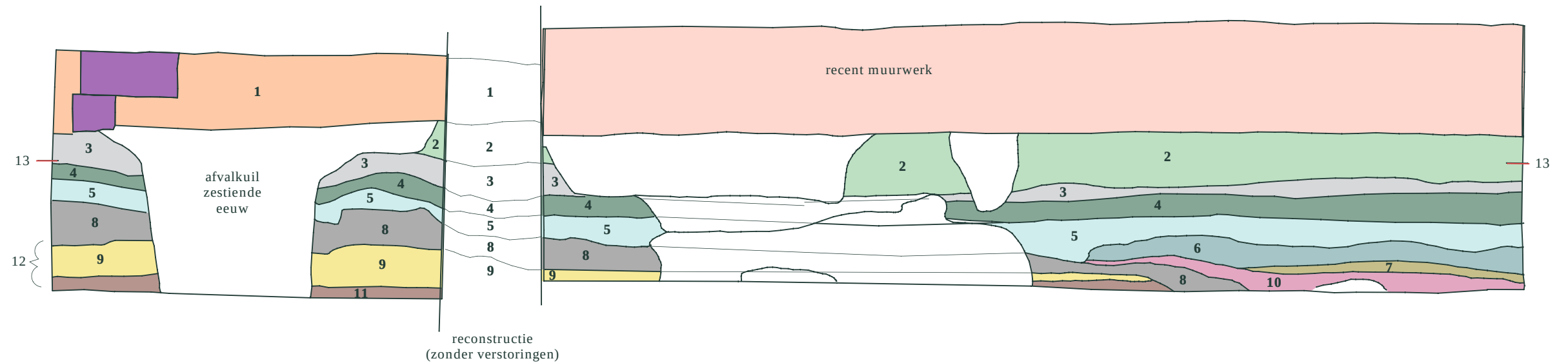
20. bovengrond: zandige klei met puin.
21. ophogingslaag: donkergrijze klei puin en houtskool.
- 22 en 23. gelijk aan 21 maar dan met meer mortel.
24. kuil in ophoging slaag veertiende eeuw.
25. puinkuil zeventiende eeuw.
26. greppel: lichtgrijze fosfaatrijke klei, tweede helft tweede eeuw.
27. fosfaatrijke lichtgrijze klei met houtskool, elfde/ twaalfde eeuw.
28. vegetatieniveau: zwartgrijze klei met veel houtskool, tweede helft tweede eeuw.
29. uitspoelingslaag vegetatieniveau: blauwgrijze zavelige klei.
30. nazak greppel: lichtgrijze klei met groenige fosfaat vlekken.
31. greppel: bruingrijze zavelige klei met fosfaatvlekken, twaalfde eeuw.
32. zwarte humeuze klei met veel houtskool.
33. t/m 36 greppel twaalfde eeuw.
33. bruingrijze fosfaatrijke klei.
34. zwartgrijze humeuze laag.
35. uitspoelingslaag: humeus en fosfaatrijk.
36. lichtgrijze fosfaatrijke klei.
37. greppel: lichtgrijze klei eerste eeuw.
38. zware zavel.
39. klei met zandlaagjes.
40. zand met kleilaagjes.
41. zware klei.
42. 2.16+ N.A.P.

afb. 4

Ideaaldoorsnede van het opgravingsterrein van noord naar zuid.

Ideaal doorsnede opgravingsterrein van noord naar zuid

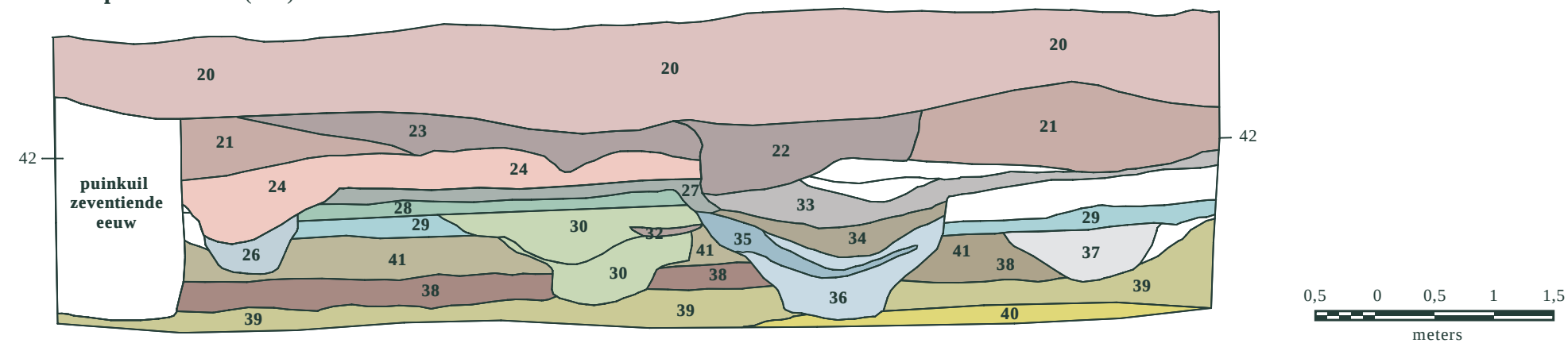
gebaseerd op het west profiel van sleuf 7 (A-A) en het oost profiel van sleuf 10 (B-B).

afb. 5

Zuidprofiel sleuf 3.

Zuidprofiel sleuf 3 (C-C)

4 Resultaten

4.1 Stratigrafie

Aan de hand van een gereconstrueerde ideaalprofiel van noord naar zuid (afbeelding 4) kan de bodemopbouw van het opgegraven terrein worden beschreven als in afbeelding 4 en 5.

De ondergrond wordt gevormd door de stroomrug van (waarschijnlijk) de rivier de Rijn. Het natuurlijke zand (8 op de afbeelding) is wit van kleur en fijn van structuur en ligt in het zuidelijke deel het hoogst op ca. 1.45 m+ N.A.P en in het noorden op rond 0.0 m N.A.P. De stijgende lijn zet zich in zuidelijke richting voort, getuige een waarneming in de Oude Hortus aan de zuidzijde van de Eligenstraat, waar de hoogte van het zand 1.10 m+ N.A.P. is. Dit bevestigt het beeld dat de opgraving zich op de reeds genoemde pre-Romeinse oeverwal bevindt. Deze oeverwal en de bijbehorende stroomrug is afgedekt met een laag zavelige klei, die in het noordelijke en zuidoostelijke deel van opgraving dikker is dan in het zuiden. De bovenzijde ervan bestaat uit een zwartgrijze (4 en 5 op de afbeelding) laag met houtskool, aardewerk en plaatselijk veel fosfaat, die gezien kan worden als een oude vegetatiehorizont en ook elders in de zuidelijke binnenstad (Van Rooijen 1996) is aangetroffen. Doorgaans wordt deze horizont geïnterpreteerd als een Romeins vegetatieniveau of laklaag. Bij eerder onderzoek bevatte deze laag echter te

weinig vondsten om tot een goede datering te komen. Op grond van determinatie van aardewerk op deze plaats in de Eligenstraat, kan deze laag nu in de tweede helft van de tweede eeuw gedateerd worden. De sporen uit de Romeinse tijd die net onder deze laag werden aangetroffen (zie afbeelding 5), zijn gedateerd in de eerste eeuw. Ook zijn er enkele sporen uit de Romeinse tijd gevonden die de vegetatiehorizont doorsnijden en zodoende in de derde eeuw zijn te plaatsen. In het vlak werden onder deze vegetatielaag ook ploegsporen waargenomen, zodat het aannemelijk is om van een akkerlaag te spreken. De hoogte varieerde van noord naar zuid tussen 1.40 en 1.76 m+ N.A.P.

Boven deze laag lag een pakket lichtgrijze tot beige kleurige klei (3 op afbeelding 4). Deze was over het algemeen vrij schoon en homogeen van structuur en was tussen de 40 en 50 cm dik; de bovenzijde van dit pakket lag op rond 2.18 m+ N.A.P. De sporen uit dit pakket vielen in de elfde tot aan het begin van de veertiende eeuw te dateren. De sedimentatielaag is waarschijnlijk na de derde eeuw tot stand gekomen.

In de tweede helft van de veertiende eeuw is het terrein circa 1.20 m opgehoogd met donkergrijze verrommelde klei met veel puin en houtskool. Na deze ophoging verscheen de eerste baksteenbouw op het terrein. De laatste 40 a 60 cm van het profiel bestond uit zandige kleigrond en is als tuingrond te beschouwen.

afb. 6

Het oostprofiel van sleuf 6. Op deze foto is goed de hierboven beschreven stratigrafie te zien. De donkere baan is het zogenaamde vegetatieniveau waaronder een pakket zavelige klei ligt, gevolgd door verschillende afzettingsspakketten van de pre-Romeinse rivier. Boven het vegetatieniveau tekent zich onder andere een dertiende-eeuwse greppel af.

*Foto: Fotodienst
Utrechts Archief.*

4.2 Romeinse tijd

De bewoningssporen uit de Romeinse tijd dateren uit de eerste tot en met de derde eeuw na Christus wat overeenkomt met de bewoningsperiode van het castellum op het huidige Domplein. De sporen bestonden uit greppels, paalkuilen, waterkuilen, standgreppels en ploegsporen. Het aardewerkspectrum bestond uit lokaal handgevormd en relatief veel Romeins importmateriaal en kwam te voorschijn uit de resten van een deel van een Romeinsinheemse nederzetting die samen met een omliggende percelingsstructuur werd gevonden. Getuige de aangetroffen ploegsporen zal deze nederzetting een agrarisch karakter hebben gehad. Dat er contacten waren met het nabijgelegen castellum - misschien zelfs wel de reden van vestiging - blijkt uit het hoge percentage geïmporteerd aardewerk dat gevonden is.

De bewoning gedurende de Romeinse tijd valt in drie perioden te verdelen te weten: eerste eeuw, tweede helft tweede eeuw en de derde eeuw na Christus. (zie afb. 7). Opvallend is daarbij de onderbreking van de bewoning in de tweede eeuw, die met een verandering in de oriëntatie van de percelingsstructuur samenvalt.

Periode 1 De eerste eeuw

Uit de eerste eeuw is in het zuidoosten van het opgravingsterrein mogelijk een deel van een Romeinsinheemse boerderij gevonden en de res-

ten van een bijbehorend perceleringssysteem. Van de boerderij zijn twee restanten van standgreppels (1 op afb. 7) teruggevonden. De bovenzijde van deze greppels bevindt zich op 1.40 m + N.A.P. en de onderzijde op 1.02 m +; de breedte varieert tussen de 40 en 50 cm. De lengtes van beide greppels zijn niet vast te stellen, aangezien die in oostelijke richting buiten het opgravings-terrein doorliepen en in westelijke richting geheel waren verstoord door jongere verschijnselen. De meest zuidelijke standgreppel was over een lengte van 8.50 m te volgen; de onderlinge afstand bedroeg 5.50 m. In de meest noordelijke greppel bevond zich een hiaat van 80 cm, mogelijk de plaats van de ingang. In doorsnede hadden de greppels een vlakke bodem. Het terrein binnen de standgreppels was helaas te veel doorgraven door jongere verschijnselen, zodat de palen van de eigenlijke boerderij niet meer waren terug te vinden. De oriëntering van deze bebouwingsresten waren zuidoost-noordwest, hetgeen overeenkomt met de richting waarin de pre-Romeinse stroomrug ligt.

Uit dezelfde periode als de standgreppels zijn ook twee greppels (2 en 3 op afb. 7) van de bijbehorende percelering teruggevonden. Zij waren noordoost-zuidwest georiënteerd en hadden een onderlinge afstand van 16.50 m, een gemiddelde breedte van 1 m, een diepte tussen 60 en 70 cm en een U-vormig profiel. De vulling

afb. 7

Overzicht van de belangrijkste sporen uit de Romeinse tijd en hun periodisering. De nummering verwijst naar in de tekst behandelde sporen en structuren.

Periode 1 (blauw)
eerste eeuw na Chr.

- 1 Restanten van de standgreppels van een boerderij
- 2 Restant van een perceleringsstructuur
- 3 Idem. Ten westen van greppel 3 bevindt zich nog een aantal paalkuilen.
- 4 Waterput

Periode 2 (geel)
tweede helft tweede eeuw na Chr.

- 5 Rechthoekige greppelstructuur, mogelijk de begrenzing van een huiserf
- 8 Afvalkuil
- 9 Perceleringsgreppel

Periode 3 (rood)
derde eeuw na Chr.

- 6 waterkuil
- 7 Perceleringsgreppel.

van deze greppels bestond uit lichtgrijze klei en was in het zuidelijke deel fosfaat- en vondstrijker dan in het noordelijke deel van het terrein. Ten westen van greppel 3 is ook nog een aantal paalkuilen uit dezelfde periode teruggevonden. Het was echter niet mogelijk om een onderlinge samenhang of structuur uit deze paalkuilen te herleiden.

Nabij de paalkuilen bevond zich een vrij grote kuil (4 op afbeelding 7) met een diameter van 2 m. De bovenzijde ligt op 1.50 m+ N.A.P., de onderzijde op 0.60 m+ N.A.P. De vulling was lichtgrijs en zeer fosfaatrijk en bevatte aardewerk. De kuil had een donkere kern en een vlakke bodem. Het betreft waarschijnlijk een waterput, waarvan het houtwerk niet bewaard is gebleven.

Het vondstmateriaal uit de eerste periode betrof bot en aardewerk. Het laatste bestond vooral uit Romeins aardewerk (terra nigra, Z-Gallische terra sigillata, alsook glad- en ruwwandig aardewerk) en in mindere mate uit inheems handgevormd aardewerk. Enkele bijzondere en dateerbare voorwerpen bevonden zich tussen het Romeinse aardewerk uit de beide standgreppels (1) en uit de waterkuil (4), waaronder een fragment van een gladwandige kruik (Stuart 106), een geverfd schubbek (techniek A, Stuart 1) en fragmenten van een kruikamfoor en een dolium. Als losse vondst dient ook nog een As genoemd te worden uit de regeerperiode van Nero, geslagen te Lugdunum (Lyon).

Periode 2 De tweede helft tweede eeuw

De sporen uit de tweede periode zijn ruwweg te dateren in de tweede helft van de tweede eeuw. Een tijd waarin, zoals al eerder gezegd, ook de vorming van het vegetatieniveau zal hebben plaatsgevonden. Uit deze tweede periode zijn onder meer overblijfselen van de percelering

teruggevonden waarbij het opviel dat de oriëntering van de bij deze percelering behorende greppels gewijzigd was ten opzichte van de voorafgaande periode en wel in noordzuid (zie afbeelding 7). Deze nieuwe percelering doorsneed daarmee die van de vorige periode. De redenen voor deze herverkaveling zijn vooralsnog onduidelijk.

De vulling van de greppels was lichtgrijs en fosfaatrijk; het vondstmateriaal was ook hier weer aan de zuidzijde van het opgravingsterrein geconcentreerd. Vermoed kan worden dat de bijbehorende nederzetting direct ten zuiden van het onderzoeksgebied lag. De structuur van de verkaveling leek ook anders te zijn dan die van de voorgaande periode. Zo lijken de eerste-eeuwse greppels bij een strook- of blokverkaveling te horen. Het belangrijkste verschil met de tweede-eeuwse greppels is een wijziging in de oriëntatie die van noord-zuid naar zuidwest-noordoost werd verplaatst.

Greppelstructuur 5 (zie afb. 7) lijkt een rechthoek te omsluiten. De oostelijke begrenzing kon echter niet vastgesteld worden, aangezien die buiten het opgravingsterrein lag. De breedte varieerde van 1.35 tot 1.50 m, de bovenzijde lag tussen 1.60 en 1.64 m+ N.A.P. en de onderzijde tussen 0.77 en 1.00 m+ N.A.P. Opvallend was de grote hoeveelheid tufsteen (maar liefst vier dozen vol is verzameld) aan de zuidzijde van deze structuur. Het ging veelal om taartpunt- en trapeziumvormige fragmenten van 23/32x13/21x14/10 cm groot en waarvan sommige doorgaten hadden. Aanwijzingen dat dit materiaal afkomstig zou zijn van een bouwwerk ter plaatse, zijn niet gevonden. Mogelijk was het afkomstig van het castellum op het huidige Domplein om in de nabijgelegen nederzetting te worden (her)gebruikt. Binnen de bovengenoemde rechthoekige greppelstructuur (5) bevonden zich aan de westzijde ploegsporen. Of dat patroon zich oostelijk voortzette, is onduidelijk aangezien het terrein op die plaats door jongere verschijnselen was verstoord. Hoewel er geen concrete aanwijzingen zijn gevonden, valt niet uit te sluiten dat het hier om een huisplaats met bijbehorende akker gaat. De rechthoekige greppelstructuur zou dan behoord kunnen hebben bij een huisplaats. Dit idee wordt mogelijk ondersteund door een grote hoeveelheid huishoudelijk afval uit deze greppels. Dergelijke dumpplaatsen mogen immers in de nabijheid van een huisplaats worden verondersteld.

Het op afbeelding 7 aangegeven verschijnsel 9 was de tweede greppel uit periode twee, die deels door een jongere greppel was vergraven. Die laatste leek eerst noordzuid te hebben gelopen, maar vertoonde in het noorden een vreemde westwaartse kromming. Voor die bocht is geen

afb. 8

(linker kolom)
*Schubkom. Geverfd
techniek A, Romeins,
70-105 na Chr.
Foto: Cultuurhistorie
Utrecht.*

afb. 9

*Ploegsporen in sleuf 5,
tweede helft tweede eeuw
na Chr.*

*Foto: Fotodienst Utrechts
Archief.*

afb. 10

(rechter kolom)

*Een deel van de recht-
hoekige greppelstructuur
uit periode 2 (nr. 5 op
afb. 7) mogelijk de be-
grenzing van een huiserv.
Foto: Fotodienst Utrechts
Archief.*

goede verklaring te geven, omdat het verdere verloop van de greppel buiten het onderzoeksgebied viel waardoor verder onderzoek niet mogelijk was. Aan weerszijden van de greppel zijn ploegsporen waargenomen en mogelijk heeft de bocht deel uitgemaakt van een cirkelvormige structuur. Daarbinnen zouden dan voor kortere of langere tijd gewassen kunnen zijn opgeslagen die verbouwd waren op de omliggende akkers, argumenten om deze stelling te onderbouwen ontbreken echter.

Naast bovengenoemde greppels is alleen in het zuidwesten van de opgraving nog een deel van een kuil (8 op afbeelding 7) uit deze tweede periode gevonden. Het bleek niet mogelijk veel aan deze kuil af te lezen, daar zowel de kuil als het gedeelte waar deze zich op het opgravings-terrein bevond, grotendeels was verstoord door kuilen uit de zestiende en zeventiende eeuw.

Een opmerkelijke vondst uit de tweede eeuw betrof een ruwwandige Romeinse pot (afb. 8). Daarnaast is een aantal losse vondsten de moeite waard om genoemd te worden: twee draad- of soldatenfibulae, een As uit de regeerperiode van Marcus Aurelius en een olielampje afkomstig uit een middeleeuwse waterput (6) die greppel (nr. 5, afb. 7) doorsneed.

afb.11

(linker kolom)
Olielampje, Romeins,
tweede eeuw na Chr.

afb.12

(rechter kolom)
Draad- of soldatenfi-
bula, brons, Romeins
eerste of tweede eeuw
na Chr.
Foto's: Cultuurhistorie
Utrecht.

Periode 3 De derde eeuw

Uit de derde eeuw zijn slechts twee sporen teruggevonden namelijk een kuil en een greppel (6 en 7 op afbeelding 7). De kuil lag gesitueerd in het zuidoosten van het opgravingsterrein en doorsneed de greppelstructuur uit de voorafgaande periode en bevatte daardoor veel verspit materiaal. De bovenzijde van de kuil bevond zich op 1.62 m+ N.A.P. en was gegraven tot in het schone zand op 0.22 m+ N.A.P. De vulling was beigegrijs en erg fosfaatrijk; de kern was niet waarneembaar. De kuil had een diameter van 2.50 m. Wegens instorting kon bij het couperen geen profiel getekend worden. Daar de bodem van de kuil zich onder het grondwaterniveau bevond, is het waarschijnlijk dat deze als waterkuil gefunctioneerd zal hebben. Later raakte de kuil gevuld met afval en een deel van de vulling van de eerder genoemde greppelstructuur 5.

Greppel 7 lag in het midden van het opgravingsterrein. De vulling was licht- tot beigegrijs en fosfaatrijk. De breedte varieerde van 1.20 tot 1.50 m. Het zuidelijke deel volgde waarschijnlijk het beloop van greppel 9 uit periode 2, waarna die sterk afboog in oostelijke richting.

Uit kuil 6 zijn diverse fragmenten van een jachtbeker geborgen. Het overige vondstmateriaal bestond uit bot, Romeins-inheems en Romeins aardewerk.

4.3 Middeleeuwen

Zoals gezegd kwam er aan het eind van de derde eeuw een eind aan de bewoning in het onderzochte gebied. De daaropvolgende aangetroffen sporen van menselijke activiteit dateren pas uit de elfde eeuw. Het Romeinse vegetatieniveau werd in de tussengelegen eeuwen afgedekt door een pakket grijze klei. In deze kleilaag werden de oudste middeleeuwse sporen aangetroffen, die te dateren vielen tussen de elfde tot het begin van de veertiende eeuw (zie afbeelding 13). In de tweede helft van de veertiende eeuw werd het terrein circa 1.50 m opgehoogd en opnieuw verkaveld. Waarna de baksteenbouw ook hier zijn intrede deed (zie afbeelding 16).

Aan de hand van het aangetroffen archeologi-

sche sporen, is de bewoning in de Middeleeuwen in twee periodes te verdelen.

Tussen deze periodes is er geen sprake van een onderbreking in de bewoning. Er vindt dan een omslag plaats van een landelijke naar een meer stedelijk nederzettingsspatroon.

Periode 1 Van de elfde tot begin veertiende eeuw

Uit de elfde eeuw werden slechts fragmentarisch sporen aangetroffen die bovendien deels vergraven waren door jongere sporen. In het noordoosten, aan de rand van het onderzoeksgebied, werd een deel van een noordzuid georiënteerde greppel aangesneden (1 op afbeelding 13). De greppel was niet in zijn geheel te volgen doordat deze zich in zuidelijke en noordelijke richting buiten het opgravingsgebied vervolgde. De bovenzijde van de greppel bevond zich op 1.70 m+ en de onderzijde op 1.04 m+ N.A.P. De greppel was 0.95 m breed en de vulling bestond uit zwarte humeuze klei met veel houtskool en was aan de onderzijde zandiger. Aangezien het de enige teruggevonden greppel uit deze periode is, kan niet gezegd worden of deze een onderdeel vormde van een perceleringssysteem of een erfafscheiding. Circa 10 m westelijk van verschijnsel 1 bevond zich een kuil met een lichtgrijze kleivulling (2 op afbeelding 13), die echter grotendeels verstoord was door een latere beerput. Het deel dat bewaard was gebleven had een diameter van 1.40 m. De functie van deze kuil is vooralsnog onduidelijk.

In het centrale deel van de opgraving werden drie paalkuilen gevonden (3 op de afb. 13), die mogelijk deel hebben uitgemaakt van een spieker. Een vierde paalkuil was vergraven door een dertiende-eeuwse kuil. De paalkuilen hadden een gemiddelde diameter van 0.20 m en een diepte van 0.54 m en lagen op een onderlinge afstand van 1.50 bij 1.40 m. Het aardewerk uit deze sporen bestond uit Mayen, Pingsdorf en Kogelpot. Uit de twaalfde en dertiende eeuw zijn drie greppels, een deel van een gebouw en vijf kuilen aangetroffen. Greppels 6 en 9 (zie afb. 13) waren noordzuid georiënteerd en hadden een onderlinge afstand van 3.55 m. Mogelijk heeft deze

afb. 13

Overzicht van de belangrijkste sporen uit de elfde tot en met begin veertiende eeuw.

smalle strook gefunctioneerd als weg, maar sporen van verharding en/of karrensporen zijn niet teruggevonden, deze zijn kennelijk verdwenen door latere activiteiten. De onderlinge afstand tussen beide greppels maakt deze veronderstelling van een weg echter wel aannemelijk. De vulling bestond uit grijze klei en op de bodem bevond zich een venige laag. De greppels hadden een breedte van ca. 1.4 m en een diepte van 1.14 m. Opvallend is dat zich tussen het vondstmateriaal vrij veel ijzer- en smeedslakken bevonden, wat op een in de omgeving actieve smidse kan wijzen. Het aardewerk ter plaatse bestond uit Pingsdorf, Paffrath, Andenne en Kogelpot, hetgeen een datering in de twaalfde eeuw rechtvaardigt.

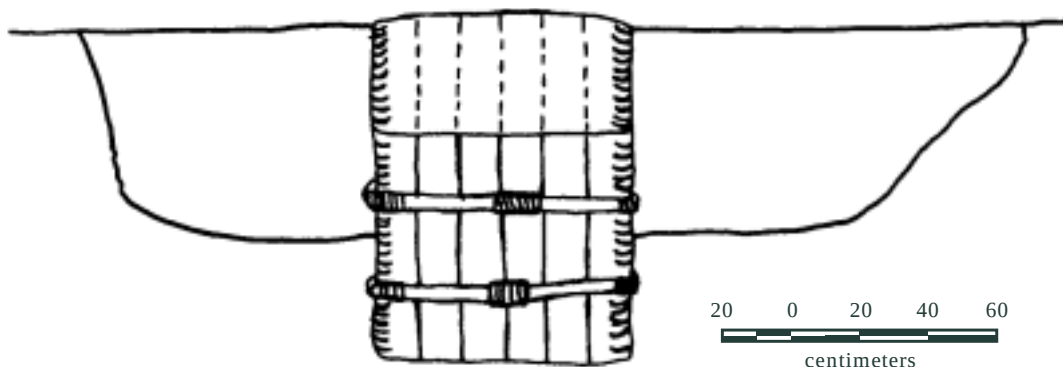
Haaks op greppel 6 bevond zich een oostwest lopende greppel (7 op afb. 13). De vulling en het aardewerk erin kwamen overeen met die van bovengenoemde greppels. De greppel zal relatief kort in gebruik zijn geweest daar hij weer werd doorsneden door een noordzuid lopende greppel (8 op afb. 13). Het aardewerk uit deze greppel komt weer overeen met dat van de andere greppels. Mogelijk is het terrein aan het einde van de twaalfde eeuw herverkaveld.

In de zuidoosthoek van het opgravingsterrein zijn uit de eerste middeleeuwse periode paalkuilen van een gebouw teruggevonden. De exacte lengte viel echter niet te achterhalen daar een deel van de paalkuilen waarschijnlijk buiten het onderzoeksgebied lagen. Bovendien bleken niet alle paalkuilen meer aanwezig doordat deze waren vergraven door jongere verschijnselen. Toch viel wel te concluderen dat het om

een bootvormige plattegrond ging waarvan de breedte 3.40 m bedroeg en de lengte - en dit is een schatting - 10 m. De paalkuilen hadden een diameter variërend van 45 tot 52 cm en een diepte van 30 tot 37 cm. In enkele gevallen was de paalkern nog te onderscheiden in de coupe. De plattegrond vertoonde overeenkomsten met de plattegrond die in 1994 bij de opgraving Payenborg is aangetroffen, met als voornaamste verschil dat laatstgenoemde aan de kopse kant twee palen had en in dit geval slechts één. Gezien de bescheiden afmetingen is het bouwsel mogelijk een schuurtje geweest.

Half over de zo juist beschreven plattegrond werden de sporen aangetroffen van een tweede gebouw met ongeveer dezelfde afmetingen. Opvallend is dat er zich tussen het aardewerk uit deze paalkuilen ook proto-steengoed bevond. Naar alle waarschijnlijkheid werd het eerste bouwsel in het begin van de dertiende eeuw vervangen door nieuwbouw.

Direct ten zuiden van dit gebouwtje werden nog twee afvalkuilen aangetroffen (10 en 11 op afb. 13). Kuil nr. 10 had een beigegrijze vulling en een afmeting van 0.62 bij 1.24 m met een diepte van 40 cm. Het vondstmateriaal bestond uit bot en Andenne en Vlaams hoogversierd (slechts 1 scherf) aardewerk. De inhoud van kuil 11 kwam - voor zover te zien viel - overeen met die van nr. 10. Beide kuilen hebben dan ook hoogstwaarschijnlijk tot hetzelfde erf behoord waartoe ook het beschreven gebouwtje behoorde. Naast bovengenoemde kuilen bevond zich over het opgravingsterrein verspreid nog een aantal andere kuilen uit deze periode. Uit één daarvan, kuil nr. 12, kwam een fragment van een stenen vijzel

afb. 14
*Beerput eerste helft
 veertiende eeuw.*
 Bron: R v/d Mark
 Cultuurhistorie Utrecht.

en van een maalsteen te voorschijn. Het is goed mogelijk dat er zowel ten oosten als ten zuiden van het opgravingsterrein zich nog sporen van deze middeleeuwse nederzetting bevinden.

Later, in het begin van de veertiende eeuw, lijkt de nederzetting nog steeds in gebruik, zij het dat er een verandering in het grondgebruik had plaatsgevonden. De greppels uit twaalfde en dertiende eeuw bleken namelijk niet meer in gebruik te zijn, getuige het aantal kuilen dat deze greppels in de veertiende eeuw doorsneed.

In het zuidwesten van het opgravingsterrein zijn uit het midden van de veertiende eeuw vier vierkante kuilen en een beerput (zie nr. 9 op afbeelding 13 en afbeelding 14) gevonden. Deze bevonden zich vlak onder de ophogingslaag, die hier in de eerste helft van de veertiende eeuw is aangebracht op circa 1.62 m+ N.A.P.

Op een diepte van 0.61 m+ N.A.P. kwam bij de beerput het houtwerk van een ton in het zicht. Deze bestond uit 18 eiken planken met een lengte van 70 tot 80 cm en een breedte van 8 tot 15 cm. De hoepen van de ton bestonden uit 2 cm brede twijgen van wilg die waren samengebon-

den met kleine twijgjes. In de ton bevonden zich veel liggende planken, die daar waarschijnlijk waren terechtgekomen bij het instorten van de put. Op de bodem van de put bevond zich een venig pakket met veel botmateriaal (o.a. visresten), zaden en insecten. Het overige vondstmateriaal bestond uit grijsbakkend aardewerk, bijna-steengoed en steengoed. Opmerkelijk is dat onder het veenpakket een paardenschedel werd gevonden die daar waarschijnlijk werd gedeponeerd om het vereiste rottingsproces in de put op gang te brengen.

Periode 2 Tweede helft veertiende tot en met het begin van de zestiende eeuw

In de tweede helft van de veertiende eeuw werd het terrein circa 1.2 m opgehoogd met puin, afval en grond, waarop het werd herverkaveld. Ook verscheen in deze periode de eerste steenbouw langs de Groenestraat. Tijdens het onderzoek werden er drie erven en de restanten van twee huizen opgegraven uit deze tweede middeleeuwse periode (zie afbeelding 7). De percelen waren alle drie 64 m diep. De breedte verschilde echter: perceel I 20 m, perceel II 12 m en perceel III 17 m. De achtergrens van de percelen werd gevormd door de in deze periode niet bebouwde Eligenstraat. Opvallend is dat de bebouwing geen aaneengesloten geheel vormde en niet langs de huidige rooilijn van de Groenestraat lag. De huizen lagen vrij op een ruim erf. In deze periode werd een eerste aanzet gegeven tot het ontstaan van een meer stedelijk beeld in dit deel van de binnenstad. Wat blijkt uit een relatieve verdichting in de bebouwing, de smalle percelen en de toename in ambachtelijke activiteit.

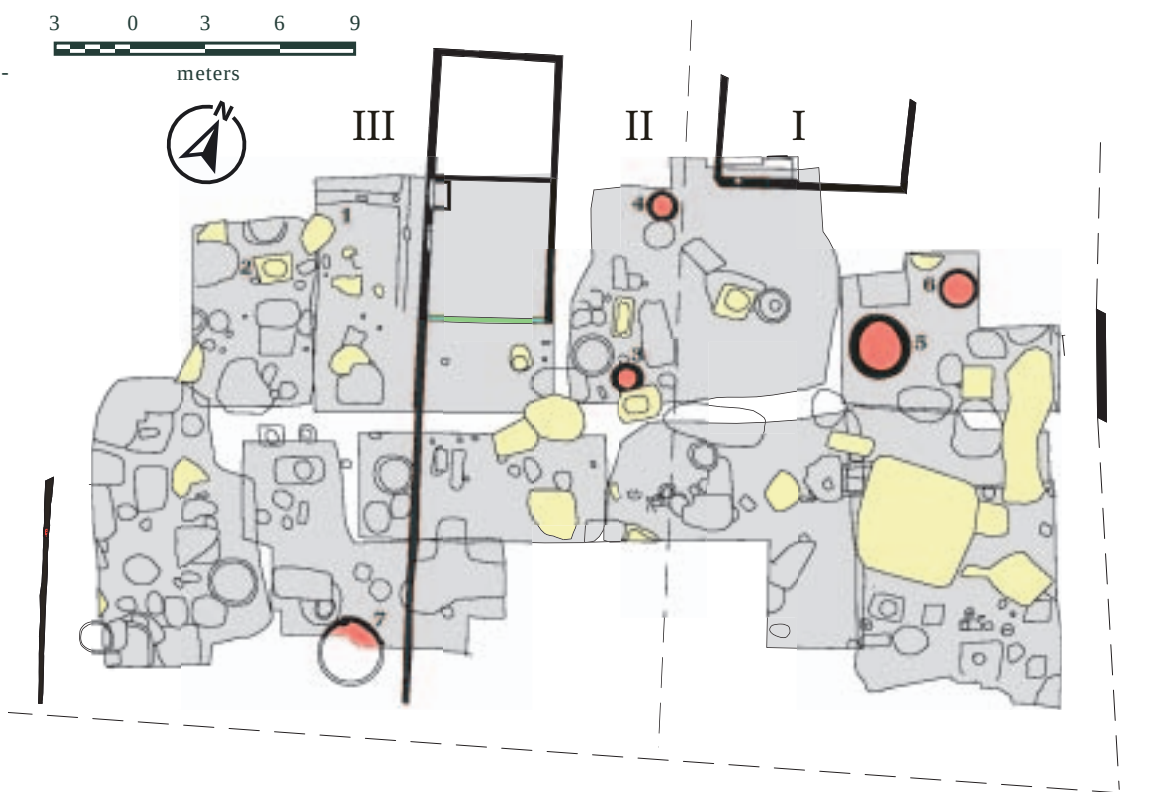
Perceel I in het oosten van het opgravingsgebied was de grootste van de drie. Van de erfscheiding is alleen de oostelijke tuinmuur teruggevonden. Van de scheiding met perceel II zijn geen sporen teruggevonden. Mogelijk was hier van een lichte houten constructie sprake, waarvan de sporen door latere activiteiten zijn opgeruimd. Op de kadastrale minuut van 1832 is vanaf de

afb.15
 (linker kolom)
 Beslagstuk met een
 voorstelling van een
 harpij, brons, dertiende
 of veertiende eeuw.
 Foto: Cultuurhistorie
 Utrecht.

afb. 16

Overzicht van de bebouwing en percelering, tweede helft veertiende en vijftiende eeuw. Het gearceerde gedeelte is gereconstrueerd. De houten gevel is aangegeven in groen, de beerputten met een cijfer en de afval- en puinkuilen in geel. De cijfers I t/m III verwijzen naar de percelen.

Groenestraat nog wel een klein steegje te zien, wellicht de voortzetting van de middeleeuwse perceelsscheiding. Aan de noordzijde is de fundering van de achtergevel van een bij dit perceel behorend gebouw gevonden. Opvallend is dat de hoek met de westgevel was afgevlakt, wat mogelijk een aanwijzing is dat perceel I en II eens bij elkaar gehoord hebben. De stompe hoek zou dan gediend kunnen hebben om met een kar de draai naar het achterterrein beter te kunnen maken. Het aangetroffen muurwerk had nog een hoogte tot 1.16 m. Het baksteenformaat (28x15x6 cm, vijflagenmaat 40 cm) recht-

vaardigt een datering in de vijftiende eeuw. Op de kadastrale minuut van 1832 is de bouwmasa van dit middeleeuwse pand nog te herkennen; de noordgevel van het pand loopt daarop parallel met de achtergevel van Groenestraat 253-257. Het grondplan zou dan 6 bij 12 m zijn geweest en eenbeukig van opzet. In de zestiende eeuw werd aan het gebouw een kelder toegevoegd, waardoor eventueel oudere gebouwsporen werden uitgewist. De aanwezigheid van veertiende-eeuws materiaal in beerput 4 op afb. 16, doet echter wel vermoeden dat er een oudere bebouwing geweest is. Iets dat nog wordt on-

afb. 17

(linker kolom)
Kookgrape, roodbakken aardewerk, eerste helft veertiende eeuw.

afb. 18

(rechter kolom)
Kan steengoed, Siegburg eind veertiende eeuw of eerste helft vijftiende eeuw.
Foto's: Cultuurhistorie Utrecht.

afb. 19

Reconstructie van een deel van de bebouwing tussen Eligenstraat en Groenestraat in het begin van de zestiende eeuw, op basis van archeologische, bouwhistorische en kadastrale gegevens. De bebouwing op perceel III is gebaseerd op de gegevens uit bouwhistorisch onderzoek.

derstreept door de aanwezigheid van een aantal grote puinkuilen op het achtererf, die eveneens materiaal uit de tweede helft van de veertiende eeuw bevatten.

Naast bovengenoemde beerput zijn op dit erf een waterput en een aantal afvalkuilen gevonden. Het vondstmateriaal daaruit bestaat voornamelijk uit steengoed uit Siegburg, alsook rood- en grijsbakkend gebruiksaardewerk.

Van de drie percelen was perceel II de middelste en de smalste. Aan de westzijde bevindt zich de scheidingsmuur met het volgende perceel, die tot aan de Eligenstraat is te volgen. Op deze erf-scheiding is ook een deel van het bijbehorende huis teruggevonden. Dat bevond zich voor iets meer dan de helft in het opgravingsterrein. De breedte van het pand bedroeg 6 m. Daar in de tuinmuur van Groenestraat 29 nog een deel van de oostgevel bewaard is gebleven, kon de lengte van het pand op 15 m worden geschat.

Aan de westzijde van het opgravingsterrein is het muurwerk het best bewaard; de onderzijde ervan bevindt zich op 0.93 m en had twee versnijdingen. Het opgaande werk was tot een hoogte van 60-70 cm bewaard gebleven.

Het baksteenformaat bedroeg 29x14x6 cm en de tienlagenmaat 81 cm, wat een datering aan het einde van de veertiende of het begin van de

vijftiende eeuw verschaft. De oorspronkelijke pleisterlaag en afwerking waren nog aanwezig; de ondergrond was wit en twee zwarte banden gaven de plinten weer van twee op elkaar volgende vloerniveaus. Van de vloeren was nog slechts de onderliggende zandlaag met mortel aanwezig, wat verwijst naar plavuizen vloeren. In de muur zijn sporen van een muurkast, een nis en een in de muur uitgespaarde schouw aangetroffen. De zijkanten van de schouw waren afgewerkt met een in ossenrood geschilderde band van 20 cm. De halfronde in de muur uitgespaarde schouw was zwart geverfd en had in het midden een afwerking in ossenrood. Mogelijk heeft men het effect van een haard met haardstenen willen imiteren. Vóór de haard bevond zich een lemen stookvloertje. (zie afbeelding 20) De oostgevel was fragmentarisch bewaard gebleven en viel deels nog in een tuinmuur, deels in een zeventiende-eeuwse kelder waar te nemen. Sporen van de zuidgevel zijn niet gevonden. Wel is aan de westzijde een - niet afgekapt - hoek gevonden. Naar alle waarschijnlijkheid heeft het gebouw aan de noord- en zuidzijde een houten gevel gehad.

Van de binnenindeling zijn geen sporen teruggevonden; mogelijk heeft aan de zijde van de Groenestraat nog een aparte kamer gezeten. Het

afb. 20

Schouw in het gebouw op perceel 3, begin vijftiende eeuw. Met de ossenbloedrode beschijdering is getracht het effect van een schouw met haardstenen te benaderen.

Foto: Fotodienst Utrechts Archief.

bij de opgraving aangetroffen deel zal in ieder geval als één ruimte gefunctioneerd hebben. In de zestiende eeuw werd het huis in twee delen gesplitst. De desbetreffende muur is nog als tuinmuur bewaard gebleven en de eerdergenoemde schouw werd in deze tijd dichtgezet. Direct ten zuidoosten van het hierboven beschreven gebouw zijn naast waarschijnlijk de bij dit perceel behorende beerput (2 op afbeelding 16) ook nog enkele beerkuilen aangetroffen. Het vondstmateriaal daaruit bestond overwegend uit grijsbakkend aardewerk en komt qua datering overeen met die van het huis. Ten westen van het pand is een vijftiende-eeuwse waterput teruggevonden, opgebouwd uit gestapelde moppen (formaat: ?x14x6,5 cm). Overige structuren op het erf bestonden voornamelijk uit puin- en afvalkuilen.

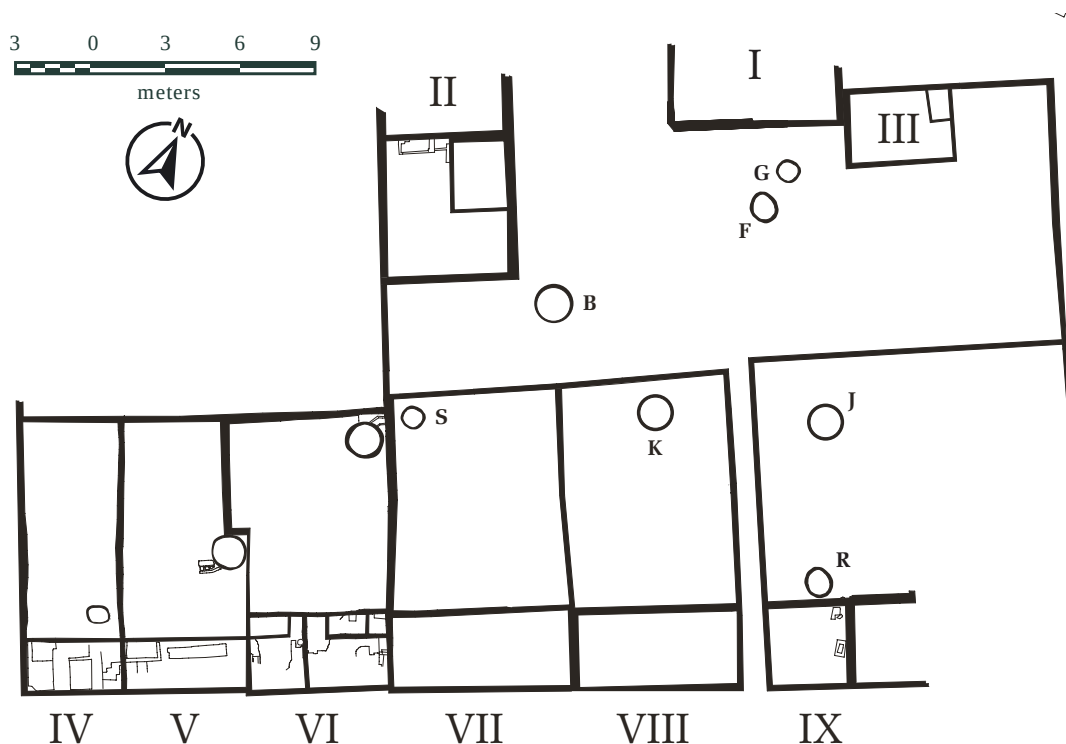
afb. 21

(rechter kolom)
Christushoofd, fragment van een crucifix, brons gegoten met email ingelegd en vervaardigd in Limoges. Het fragment is gevonden in put H op perceel III en stamt uit de veertiende eeuw.
Foto: Cultuurhistorie Utrecht.

Op perceel III, met 17 m het breedst van de 3 percelen, zijn geen sporen van een bebouwing aangetroffen. Indien er wel bebouwing geweest is, zullen de eventuele resten ervan waarschijnlijk buiten het onderzochte gebied te vinden zijn. Wel is van dit perceel in 1980 bij een verbouwing aan het pand Groenestraat 25 een zestiende-eeuwse tussenmuur aangetroffen. Die behoorde mogelijk tot de opvolger van een middeleeuws pand dat hier eens bestaan zal hebben. Opvallend is dat deze opvolger, die nog op de kadastrale minuut van 1832 te vinden is, al georiënteerd is langs de rooilijn van de straat. Achter op het erf, aan de zijde van de Eligen-

straat, werd nog een bij dit perceel behorende beerput gevonden. Helaas lag de helft ervan in een deel van het terrein dat momenteel nog niet beschikbaar is. De diameter van de put bedroeg 3,20 m en was opgemetseld uit breuksteen met een formaat van ?x14x7 cm. Hoewel de koepel was ingeslagen, waren de storkoker en de vier ribben van het gewelf nog wel te zien. Het vondstmateriaal bestond overwegend uit grijs- en roodbakkend en een enkel fragment slibversierd aardewerk. Een bijzondere vondst betrof een fragment van een bronzen Christusfiguur

afb. 22

Ontwikkeling van de bebouwing in de 16de en zeventiende eeuw, plus bijbehorende beerputten. De straatzijde aan de Eligenstraat werd gedomineerd door kamerwoningen. Van huis VII en VIII is de indeling niet bekend.

met email. Het betreft een 5.4 cm hoog gekroond hoofd van Christus, hoogstwaarschijnlijk in de veertiende eeuw in Limoges (Frankrijk) vervaardigd.

Op het erf werd nog een aantal afval- en puinkuilen (geel op de afbeelding) aangetroffen waarvan het hier te ver voert om deze allemaal te bespreken. Twee kuilen (1 en 2 op afbeelding 6b) vormen daar een uitzondering op daar deze smeedafval bevatten. In kuil 1, een puinkuil, werd een flinke hoeveelheid ijzerslakken en sintels met ijzerdruppels gevonden, welk een aanwijzing vormt voor ijzerbewerking. Op grond van het aanwezige aardewerk viel de kuil aan het einde van de vijftiende eeuw te dateren. De grote hoeveelheid puin die eveneens in deze kuil aanwezig was, wijst mogelijk op de afbraak van een gebouw, wie weet een smederij.

Kuil 2 zal een meer directe relatie met ijzerbewerking hebben gehad. De vulling bestond namelijk niet alleen voor een groot deel uit ijzerslakken, maar daar tussen ook een baartje van ruwijzer. De kuil had een diameter van 1.76 m met een diepte van 1.18 m en had rechte wanden en een vlakke bodem. In de kuil vielen drie lagen te onderscheiden. De onderste bestond uit donkergrijze klei met brandsporen en houtskool en vormde een pakket van 40 tot 50 cm. Daarop volgde een laag van 30 tot 40 cm, bruin-grijze klei met houtskool, waarin de meeste ijzerslakken en ook het ijzerbaartje werd gevonden. De bovenste en derde laag bestond uit beigegrijze klei en kan gezien worden als vullaag, toen de kuil werd dichtgegooid. Er zijn ook enkele

scherven van grijs- en roodbakkerd aardewerk gevonden, die eind veertiende- begin vijftiende-eeuws te dateren zijn. Mogelijk gaat het hier om afval van de winning van ruw ijzer uit erts. Er zijn dus zowel aanwijzingen voor ijzerwinning als voor ijzerbewerking aangetroffen.

4.4 Post-Middeleeuwen

Ontwikkeling van de bebouwing in de tweede helft van de zestiende tot de zeventiende eeuw

De ontwikkeling vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw is langs de Groenestraat archeologisch moeilijk te volgen, aangezien dit deel buiten het onderzoeksgebied valt. Verondersteld mag worden dat de bebouwing langs de Groenestraat zich inmiddels meer verdicht en opschuift naar de huidige rooilijn. Een aanzet hiervoor kwam reeds in hoofdstuk 4.3 bij de beschrijving van perceel III naar voren, waarbij de bebouwing al in de eerste helft van de zestiende eeuw langs de rooilijn lag.

De post-middeleeuwse ontwikkeling van de bebouwing op de achterterreinen en langs de Eligenstraat was tijdens de opgraving goed te volgen. In de tweede helft van zestiende eeuw verscheen er naast het gebouw op perceel I een tweede gebouw, III op afbeelding 22. Dit tweede gebouw had een grondplan van 5.5 bij 4.5 m, een baksteenformaat van 25x13.5x6 cm (tienlagenmaat 68 cm) en metselwerk in kruisverband. Aan de noordzijde is nog een deel van het opgaande werk bewaard gebleven in een tuinmuur. Deze resten bestaan onder meer uit een

schouw, een sleuf van een houten onderbalk van een waarschijnlijk in vakwerk uitgevoerde schoorsteenmantel en een dichtzetting van de stookplaats. De helft van deze schouwresten is echter verstoord door recente nieuwbouw. Wel konden nog de stookvloer en het fundament van een zeventiende-eeuwse schouwwang worden teruggevonden. In de zeventiende eeuw werd de schouw verkleind en werd ernaast een bakstenen bedsteekelder gebouwd. Sporen van 'inhakkingen' in de muur wijzen op een houten bovenbouw. Gezien het relatief kleine oppervlak van het huis en de grootte van de schouw, is hier wellicht sprake van een keuken voor gebouw I. In de zeventiende eeuw zal het geheel tot kamerwoning verbouwd zijn.

Aan gebouw II werd in de zeventiende eeuw een kelder toegevoegd en wordt de achtergevel één meter in westelijke richting opgeschoven en in steen uitgevoerd. Tegen de zestiende-eeuwse scheidingswand verschijnt een schouw en even zuidwestelijk wordt een nieuwe beerput aangelegd. In deze tijd wordt het gebouw in minimaal twee wooneenheden gesplitst (zie afbeelding 22).

De ontwikkeling van de bebouwing in de zeventiende eeuw.

Van de in hoofdstuk 4.3 genoemde percelen werd in de loop van de zeventiende eeuw een strook, variërend van 13 tot 14 m, langs de Eligenstraat afgescheiden en bebouwd. Aangezien hierbij de oude perceelsstructuur deels nog herkenbaar bleef, zal het initiatief tot deze ontwikkeling bij de eigenaren van de percelen hebben gelegen. Dit verschijnsel trad het eerst

op bij perceel III: een strook van 14 m werd middels een tuinmuur van de rest van het perceel gescheiden. De muur had een steenformaat van 24x12x5 cm, een tienlagenmaat van 59 cm en was gemetseld in leemspecie.

Deze ontwikkeling zal in de eerste helft van de zeventiende eeuw hebben plaatsgevonden. Het deel aan de Eligenstraat werd in 3 afzonderlijke erven afgescheiden. Langs de straat werden kort na elkaar drie kamerwoningen gebouwd (IV, V en VI op afb. 22). Alleen van IV kon een deel van de voorgevel worden getraceerd; bij de overige panden zijn die gereconstrueerd met behulp van kadastrale gegevens. Huis IV had een oppervlakte van 4 bij 5 m en geen onderverdeling in aparte ruimtes. De oorspronkelijke vloer, die nog grotendeels aanwezig was, bestond uit roodbakkende ongeglazuurde plavuizen van het formaat 18x18x2.0 en 19x19x1.5 cm en vertoonde verschillende fasen van herstel. De schouw viel niet meer te traceren door de latere bouw van een bedsteekelder, maar lag waarschijnlijk tegen de achtergevel.

Op het achtererf bevond zich de bij deze kamerwoning behorende beerput. Door het ledigen van deze beerput in latere tijden, was er geen zeventiende-eeuws materiaal meer aanwezig. Het naastgelegen huisje V vertoonde een zelfde opzet en zal ongeveer gelijktijdig zijn gebouwd. De oppervlakte van deze woning is iets groter namelijk 4 bij 7 m. Van de oorspronkelijke indeling is door latere verbouwingen weinig meer over. Het derde huisje in de rij (VI) is met zijn 7 bij 5.5 m het grootst in oppervlak. Opvallend is dat het 1.5 m dieper is dan het andere en ook dat het achterliggende erf deels inspringt op

afb. 23

Een deel van de zeventiende-eeuwse kamerwoningen (V en VI op afb. 22) aan de Eligenstraat vanuit het noordwesten gezien. Foto: Cultuurhistorie Utrecht.

afb. 24
(linker kolom)
Wafelbeker van loodglas
uit de eerste helft zes-
tiende eeuw.

afb. 25
(rechter kolom)
Rekenpenning met een
voorstelling van een
koggeschip met aan de
keerzijde een ruit met
4 Franse lelies. Messing
Neurenberg, zestiende
eeuw.
Foto's: Cultuurhistorie
Utrecht.

het erf van V. Ook de indeling wijkt af; er zijn nu twee ruimtes te onderscheiden. Een kleine onderkelderde ruimte van 2.5 bij 5.5 m met een vloer van IJsselsteentjes was mogelijk een spoelkeuken met voorraadkelder. Hiernaast ligt een grotere ruimte van 4.5 bij 5.5 m. Deze was betegeld met bruin- en groengeglazuurde plavuiten (11.5x11.5x2.0 cm) en was voorzien van een haard, waarvan de stookvloer is teruggevonden. Achter op het erf is de bij deze woning behorende beerput aangetroffen.

Zoals boven beschreven werd de middeleeuwse bebouwing in de loop van de zeventiende eeuw voor een deel gesplitst. Perceel I en II werden opnieuw verkaveld. Achter de voormalige middeleeuwse bebouwing ontstond een binnenplaats, waaraan de door splitsing van I en II ontstane woningen lagen. De binnenplaats was begrensd door de tuilmuren van de erven van de woningen die in deze periode langs de Eligenstraat ontstonden.

Grenzend aan perceel III werden in het midden van de zeventiende eeuw twee huizen (VII en VIII) gebouwd met ieder een oppervlakte van 8.5 bij 6.0 m. Bij de opgraving konden van deze huizen alleen de achtererven en achtergevels onderzocht worden waardoor er weinig verteld kan worden over hun indeling maar gezien de grootte zullen het bescheiden woonhuizen zijn geweest. Op de achtererven bevonden zich ook hier weer enkele beerputten. Direct naast het erf van huis VIII bevond zich een smal steegje, dat toegang gaf tot de eerdergenoemde binnenplaats. Die is waarschijnlijk toegankelijk geweest door een poortje. In een nabijgelegen puinkelder werd een zandstenen sluitsteen gevonden, mogelijk afkomstig van dit poortje. Deze sluitsteen heeft een versiering in hoogrelief, een kop van een putti in lijstwerk. Direct ten westen van het steegje zijn nog de resten van

twee kamerwoninkjes aangesneden. Opvallend is dat zij op een groot en gemeenschappelijk erf lagen.

Rond 1700 was de situatie compleet veranderd ten opzichte van die uit de zestiende eeuw. De oude percelen waren grotendeels gesplitst. Langs de Eligenstraat was een aaneengesloten bebouwing gekomen en op het terrein tussen deze straat en de Groenestraat was een bebouwde binnenplaats totstandgekomen, die via een steeg toegankelijk was.

De ontwikkeling van de bebouwing in de achttiende eeuw

In de achttiende eeuw trad er een toenemende verdichting op in de bebouwing (zie afbeelding 26). Huis IV werd vergroot en uitgebreid met een kamer en tevens werd het erf met een aantal meters uitgebreid. Huis V en VI werden verdubbeld in grootte. Huis VI had als gevolg daarvan vier kamers waarvan twee met een schouw, één met een voorraadkelder en één met een bedstee-kelder. De individuele ontwikkeling van deze voormalige kamerwoningen doet veronderstellen dat de huisjes in deze tijd zijn verkocht aan particulieren.

Huis VII en VIII ondergaan een zelfde ontwikkeling; ook hier worden de woningen verdubbeld in oppervlakte. Huis VIII wordt zelfs met een in bloemrelief versierde klokgevel verrijkt. In de met afbraakpuin volgestorte kelder op het perceel van huis VIII zijn hiervan fragmenten aangetroffen. Alleen kamerwoning IX onderging geen noemenswaardige wijzigingen.

Het hierboven geschetste roept een redelijk welvarend beeld op, wat ook naar voren komt uit enkele vondsten uit de beerputten en kelders uit deze periode. Met name beerkelder N op het binnenterrein is hier illustratief voor. De inhoud viel te dateren in het laatste kwart van de

afb. 26

Ontwikkeling van de bebouwing in de zeventiende en achttiende eeuw en de daarbij behorende beerputten.

afb. 27

(rechter kolom) Kan met appliqué en kerfsnee versiering, steengoed, Keulen, achttiende eeuw. Foto: Cultuurhistorie Utrecht.

achttiende eeuw en gaf een gevarieerd beeld van de materiële cultuur uit deze tijd. Het materiaal bestaat uit diverse borden Nederrijns, Faience, Majolica en Creame ware en enkele schaaltes, kommen en bordjes van Chinees en Engels porselein en Creame ware. En ook nog kookpotten, kannen, voorraadpotten en ander kookgerei van rood- of witbakkend aardewerk en steengoed. Het voert te ver om in het bestek van deze rapportage dit materiaal uitvoerig te behandelen. Toch is het illustratief voor het gemiddeld huishouden uit deze tijd. Het is eveneens illustratief om er de overgang in te zien van de ambachtelijk naar de industrieel vervaardigde voorwerpen. Zo valt bijvoorbeeld op dat de meeste industrieel vervaardigde objecten afkomstig zijn uit Engeland.

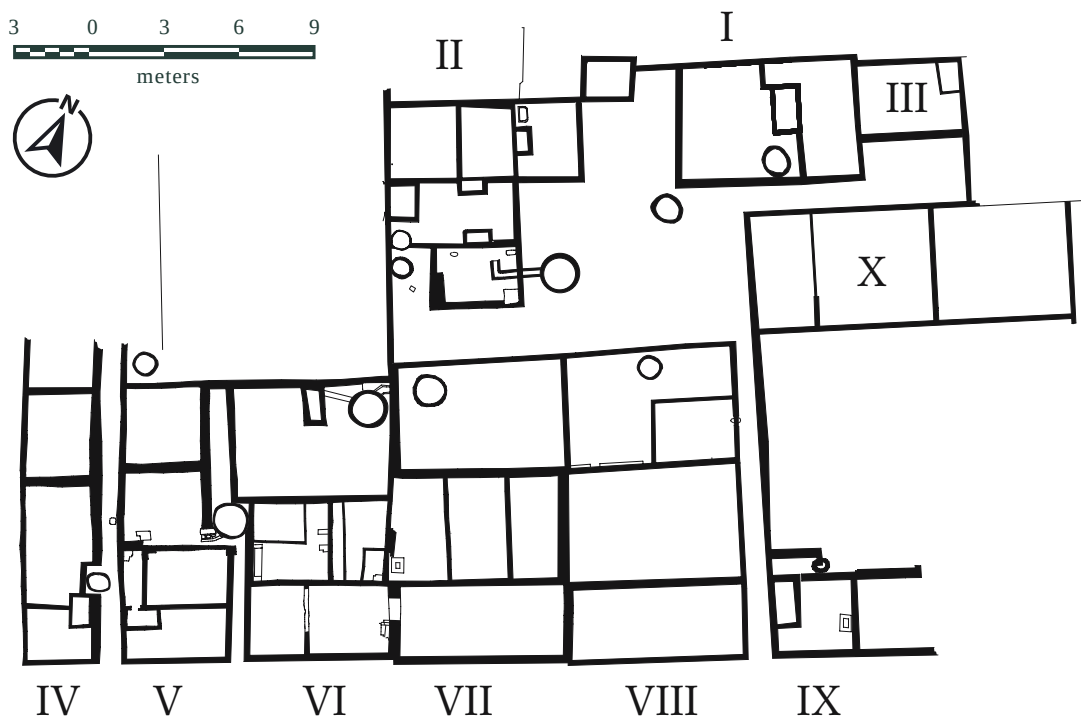
afb. 28

(linker kolom) Kwispedor, faience, Delft, achttiende eeuw.

afb. 29

(rechter kolom) Bord met opschrift 'VIVAT O.R. (Oranje)', faience, achttiende eeuw. Foto's: Cultuurhistorie Utrecht.

afb. 30
Ontwikkeling van de
bouwing tussen 1800 en
1850 en de daarbijbeho-
rende beerputten.

De ontwikkeling in de periode 1800-1850

In de periode rond 1800-1850 trad een nog verdere verdichting op in de bebouwing en werden de percelen nog verder gesplitst. Opvallend zijn de erg kleine woningen met zeer lichte constructies die nu verschijnen. De huizen hadden veelal éénsteensmuurtjes, die vaak niet dieper gefundeerd waren dan tot net onder het vloerniveau.

Langs de Eligenstraat werden de huisjes IV, V en VI opnieuw gesplitst en de achtererven volgebouwd. Deze bebouwing was slechts toegankelijke via een smal doodlopend steegje. Van deze zogenoemde sloppen zijn er twee teruggevonden (zie afb. 30). In de sloppen bevond zich steeds één beerput, die voor 8 wooneenheden was bestemd. Op foto's uit het begin van de 20ste eeuw is te zien dat zich op het einde van zo'n slop een blok van vier gemeenschappelijk te gebruiken secreten bevond.

Bij de naastgelegen percelen VII en VIII vond ook een verdere uitbreiding van de bebouwing plaats. Aangezien beide gebouwen niet geheel onderzocht konden worden, is niet geheel duidelijk of ook deze verder zijn gesplitst. Bij gebouw VII kan dit wel verondersteld worden, aangezien het achterste deel op dat moment een haard kreeg. Gebouw VIII werd uitgebreid met een ruime onderkelderde ruimte op het achtererf.

Het binnenterrein achter gebouw I en II kreeg een andere aanblik. Gebouw I werd deels gesloopt en gesplitst. De kelder in het rechterdeel werd vernieuwd en oostelijk kwam een ommuurd binnenplaatsje met waterkelder. Het

linkerdeel werd een apart huisje met schouw en bedsteekelder. Een opmerkelijke vondst in dit huisje zijn de restanten van een wateroven. Dit was een rond gemetselde oven waarop een grote ketel werd geplaatst waarin water werd gekookt. Tot in het begin van de 20ste eeuw waren er lieden - waterkokers - die een buurt van gekookt water voorzagen: zo blijkt ook hier in de Eligenstraat. Ten zuiden van dit huisje bevond zich een rechthoekig gebouwtje met een goot van geglazuurde plavuizen, die op een daarnaast gelegen beerput afvoerde. Het gebouwtje diende waarschijnlijk voor een aantal gemeenschappelijke secreten van de omwonenden. Gebouw I werd ook voor een deel gesloopt, waarna er twee huisjes voor in de plaats kwamen. Gebouw III bleef in opzet ongewijzigd. Direct ten zuiden hiervan verschenen ook weer drie huisjes (X op afbeelding 30). Daarvan is echter weinig bewaard gebleven, aangezien de bouw van een latere matrassenfabriek het terrein verstoord heeft. De binnenplaats kreeg het karakter van een hofje met aan de oostzijde een slop.

In de negentiende eeuw kreeg de Eligenstraat de aanblik van een dichtbevolkt binnenstadswijk met sloppen, steegjes en plaatsjes, die werd bewoond door arbeidersgezinnen en kleine ambachtslieden. In deze slecht gebouwde woningen met veelal een bedenkelijke hygiënische omstandigheden zullen in het midden van de negentiende eeuw veel slachtoffers zijn gevallen van epidemieën als cholera die toen de kop opstaken.

5 Conclusie

Het archeologisch onderzoek aan de Eligenstraat heeft veel gegevens opgeleverd. In het naar binnenstedelijke maatstaven relatief grote oppervlak dat is onderzocht, kon een aantal verschijnselen dat eerder in de zuidelijke stad was waargenomen, nu op groter schaal en meer gedetailleerd onderzocht worden. Zo is er meer klaarheid ontstaan over het fenomeen en de datering van het zogenaamde 'vegetatieniveau'. Duidelijk is gebleken dat het in de omgeving van de Eligenstraat gaat om een akkerlaag uit de tweede helft van de tweede eeuw. Het zou zinvol zijn om de gegevens van deze laag uit andere opgravingen in de binnenstad hiermee te vergelijken. Dan kan waarschijnlijk ook uitsluitel gegeven worden of er hier sprake is van één en hetzelfde fenomeen.

Ten aanzien van de Romeinse tijd is het beeld van de percelering en periodisering ook verder verduidelijkt. Zo blijken er drie perioden te kunnen worden onderscheiden: de eerste eeuw, de tweede helft van de tweede eeuw en de derde eeuw. Opvallend is de wijziging in oriëntering in de tweede helft van de tweede eeuw, na een korte onderbreking van de bewoning.

Het is opmerkelijk dat er na de derde eeuw tot aan de elfde eeuw geen bewoning ter plaatse was. Aanwijzingen voor een vroegmiddeleeuwse percelering, zoals die verondersteld wordt voor de

zuidelijke binnenstad, zijn niet gevonden. Van de elfde tot de veertiende eeuw geven de sporen nog steeds een agrarisch beeld. Dat verandert pas rond 1400 wanneer de eerste stenen bebouwing langs de Groenestraat ontstaat. In tegenstelling tot wat tot nu toe werd aangenomen, is dit geen bebouwing van een achterafstraatje tussen de Nieuwegracht en de Lange Nieuwstraat, maar die van ambachtslieden in meer goede doen.

De stedelijk ontwikkeling van het gebied tussen de Groenestraat en de Eligenstraat tussen 1400 en 1850 is eveneens duidelijk in beeld gekomen. Hierbij valt enerzijds de verdichting in de bebouwing op, maar anderzijds de economische neergang van het gebied.

Het is in het bestek van deze rapportage helaas niet mogelijk geweest om alle gegevens nader te behandelen. Zo zou een nadere uitwerking van een aantal gesloten vondstcomplexen een meer gedetailleerd beeld kunnen geven van de materiële cultuur en van de algemeen sociaal-economische aspecten ter plaatse.

Tevens zou nader archiefonderzoek het beeld van de historie aldaar wellicht kunnen aanvullen. Een breed onderzoek van de zuidelijke binnenstad zou hierbij het beeld van de Eligenstraat in een ruimer perspectief plaatsen. De resultaten van het onderhavige onderzoek van de Eligenstraat zou behulpzaam kunnen zijn in een nader onderzoek naar dit stadsdeel.

Literatuur

Bruijn, M.W.J. de, *Husinghe ende hofstede. Een institutioneel-geografische studie van de rechtspraak over onroerend goed in de stad Utrecht in de Middeleeuwen*. Utrecht 1994

Monde, N. van der, *Utrechtse pleinen, straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen*. Utrecht 1844.

Rooijen, C.A.M. van en H.L. Wynia, '*Zuidelijke binnenstad*' in: *Archeologische kroniek provincie Utrecht 1994-1995*. Utrecht 1996

Vlerk, L.C. van der, *Utrecht ommuurd. De stedelijke verdedigingswerken van Utrecht*, Utrecht 1983

Colofon

Dit rapport is uitgegeven door:

DSO Stedenbouw en Monumenten
Gemeente Utrecht © 2003

Redactie:

H.L. de Groot

Eindredactie:

R. de Kam

Vormgeving:

CAD-unit DSO Stedenbouw en Monumenten

Voor verdere informatie:

DSO Stedenbouw en Monumenten

Cultuurhistorie
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht
telefoon 030 286 3990

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat

Gemeente Utrecht
DSO Stedenbouw & Monumenten

Cultuurhistorie
Zwaansteeeg 11
3511 VG Utrecht

Postbus 8015
3503 RA Utrecht

Telefoon 030 286 3990

Basisrapportage archeologie 2: Eligenstraat